

Антановіч, З.В. Крыніцы па правядзенні следства Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыяй па справах аб скасаванні шлюбу ў 1800—1820-ыя гг. / З.В. Антановіч // Крыніцазнаўства і спецыяльныя гістарычныя дысцыпліны: навук. зб. Вып. 9 / рэдкал.: С. М. Ходзін (адк. рэд.) [і інш.] — Мн.: БДУ, 2014. — с. 12 — 24.

З. В. АНТАНОВІЧ

КРЫНІЦЫ ПА ПРАВЯДЗЕННІ СЛЕДСТВА МАГІЛЁўСКАЙ РЫМСКА-КАТАЛІЦКАЙ КАНСІСТОРЫЯЙ ПА СПРАВАХ АБ СКАСАВАННІ ШЛЮБУ ў 1800—1820-я гг.

Разгледжаны крыніцы, якія адкрыліся ў 1800—1820-я гг. падчас правядзення Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыяй следства па справах аб скасаванні шлюбу і неўтрыманні рознымі асобамі слова на шлюб: паказанні сведак, пасведчанні службовых асоб, радаводы супружнікаў, перапіска паміж імі. Азначаныя віды крыніц пашыраюць крыніцазнаўчую базу даследаванняў па гісторыі штодзённасці беларуска-літоўскіх зямель пачатку XIX ст., генеалогіі, гісторыі Рымска-каталіцкай царквы.

The article present the sources, which were created in 1800—1820 in the Mogilev Roman Catholic Consistory investigations in cases of divorce and withhold different persons' word for marriage: witness testimony, certificates of officials, genealogy of spouses and correspondence between them. These types of sources are expanding base of source research on the history of everyday life of the Belarusian-Lithuanian lands early XIX century, genealogy, history of Roman Catholic Church.

Ключавыя словы: Рымска-каталіцкая царква, Магілёўская рымска-каталіцкая кансісторыя, справы аб скасаванні шлюбу, нявернасць супружнікаў, неўтрыманне слова на шлюб, следства ў Рымска-каталіцкай царкве, паказанні сведак, пасведчанні службовых асоб, радаводы супружнікаў.

Keywords: Roman Catholic Church, Mogilev' Roman Catholic Consistory, cases of divorce and withhold different persons' word for marriage, investigation in Roman Catholic Church, witness testimony, certificates of officials, genealogy of spouses.

У архіве Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі, улічваючы яе значнасць як органа адміністрацыйна-тэрытарыяльнага кіраўніцтва на большай частцы Расійскай імперыі, сабрана значная колькасць даку-

Антановіч Зінаіда Васільеўна — дацэнт кафедры крыніцазнаўства Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта, кандыдат гістарычных навук.

ментаў па дзейнасці каталіцкай царквы [2, с. 27—39]. Сярод іх цікавасць прадстаўляюць следчыя матэрыялы судовых працэсаў паміж прыватнымі асобамі, у тым ліку справы аб скасаванні шлюбу і блізкія па сутнасці да іх — справы аб кровазмяшэнні, нявернасці супружнікаў, дазvole і неўтрыманні слова на шлюб, якія мелі аналагічны набор дакументаў.

У першай чвэрці XIX ст. колькасць разглядаў падобных спраў паступова ўзрастала, што звязана з пашырэннем аргументацыі азначанага працэсу. Так, калі першапачаткова вылучаліся толькі дзве прычыны скасавання шлюбу: фізічная незавершанасць або немагчымасць сумеснага жыцця ў шлюбе з асобай некаталіцкага веравызнання [1; 3, с. 75—100], то ў XVIII — пачатку XIX ст. яны былі дэталізаваны і ўключалі аб’ектыўныя (кроўнае радство, узрост, некасаваны папярэдні шлюб, нявернасць або духоўны сан аднаго з супружнікаў і інш.) і суб’ектыўныя фактары (імпатэнцыя, фізічнае або псіхалагічнае прымушэнне да шлюбу, публічная нядобрапрыстойнасць сувязі і інш.) у якасці аргументаў пры разглядзе спраў. У справаводстве Магілёўскай кансісторыі пераважную большасць складалі разгляды скасавання шлюбу — ад двух да дзевяці штогод, а ад шасці да двух шлюбаў прызнаваліся незаконна ўзятымі. Штогод разглядаліся адна — чатыры сепарацыі, адно — тры дваяжэнствы і неўтрымання слова на шлюб. Сёння ў архіўным фондзе «Магілёўская рымска-каталіцкая кансісторыя», які захоўваецца ў Нацыянальным гістарычным архіве Беларусі (далей — НГАБ), налічваецца амаль 175 спраў азначанага зместу за 1800—1820 гг. [6]. Сярод іх як справы, разгледжаныя кансісторыяй у першай інстанцыі, так і ў якасці другой інстанцыі [4, арк. 54—54 адв.].

У справаводстве Магілёўскай кансісторыі дакументы судовых працэсаў фарміраваліся ў асобных справах, адпаведна прозвішчаў істца і адказчыка з пранумэраванымі аркушамі і ўнутранымі вопісамі дакументаў. Справаводства вялося на польскай мове з перакладам іншамоўных тэкстаў на рускую мову, акрамя перапіскі з дзяржаўнымі ўстановамі, якая вялася па-руску. Значэнне названых матэрыялаў падкрэслівалася выкарыстаннем для іх афармлення адмысловай паперы — гербавай або з філігранямі.

Судовы працэс аб скасаванні шлюбу складаўся з некалькіх этапаў, якія характарызаваліся стварэннем асобных відаў дакументаў. Першым этапам было прыняцце кансісторыяй прашэння да разгляду і стварэнне следчай камісіі. На другім адбывалася вывучэнне абставін справы, падчас чаго збіраліся тлумачэнні або паясненні адказчыка і вялася пе-

рапіска з дзяржаўнымі ўстановамі і духавенствам. У залежнасці ад сутнасці справы перапіска з органамі дзяржаўнай улады магла ўвогуле адсутнічаць або, наадварот, быць вельмі актыўнай, калі падчас разгляду справы А. Шыmanoўскай у 1816 г. было накіравана 12 запытаў [10, арк. 1—74]. Пасля гэтага праводзілася следства (трэці этап), што ўключала падрыхтоўку і правядзенне допытаў, а таксама пасяджэнні камісіі, у выніку працы якой абагульняліся звесткі для вынясення прысуду (чацвёрты этап).

Неабходна спыніцца на дакументаванні следчай дзейнасці кансісторыі, якая адбывалася на трэцім этапе разгляду судовага працэсу, у першую чаргу таму, што гэта быў найбольш працяглы па часе і лёсавызначальны для супружнікаў перыяд. Па-другое, гэтыя дакументы — паказанні сведак (бацькоў, сяброў, знаёмых, служачых, святароў), пасведчанні лекараў, радаводы, складзеныя з азначанымі мэтамі, эпістальныя крыніцы — амаль не выкарыстоўваюцца даследчыкамі гісторыі і спецыяльных гістарычных дысцыплін, нягледзячы на іх крыніцазнаўчую вартасць.

У дзейнасці рымска-каталіцкіх кансісторый следчыя мерапрыемствы адбываліся наступным чынам. Спачатку на падставе прапаноў сужэнцаў складаўся рээстр сведак, якіх выклікалі ў суд і прыводзілі да прысягі. Затым адбывалася пасяджэнне камісіі, дзе запісвалі вусныя сведчанні і агучвалася інфармацыя, атрыманая ў пісьмовым выглядзе. Подпісамі сведак замацоўваліся сведчанні, а камісія рабіла асобны пратакол, у якім атрыманая звесткі абагульняліся і прадстаўляліся ў кансісторыю. Звычайна пратаколы пасяджэнняў камісіі змяшчаліся перад дакументамі іх падрыхтоўкі і правядзення, таму што дазвалялі членам кансісторыі апэратыўна азнаёміцца з ходам следства [7, арк. 117—122].

Найбольш распаўсюджанымі крыніцамі з’яўляліся рээстры сведак, пытанні да іх і сведчанні. Рээстр сведак уяўляе сабой пералік асоб, звесткі якіх сужэнцы лічылі неабходнымі для прыняцця рашэння, складзены ў адвольнай форме [5, арк. 67—69]. На падставе пераліку сведак і пытанняў, з улікам асаблівасцей разглядаемай справы (месца знаходжання сужэнцаў і сведак, неабходны час для арганізацыі пасяджэння і інш.) камісія прымала рашэнне аб даце і месцы правядзення пасяджэння. Даныя адзначаліся ў справаздачы ў кансісторыю і даводзіліся да зацікаўленых асоб. Так, пры разглядзе сепарацыі паміж Юзафам і Петранэляй з Пяшкоўскіх Пятровічамі выступіла пяць сведак: Казімір Сасноўскі, Лявон Кляша, Антоні Дзяконьскі, працавіты Салімон Карпекін і Аверка Васільеў [8, арк. 13]. У іншым выпадку падчас скасавання шлюбу Фелікса і Фаўстыны Галынскіх у 1802 г. выступіла звыш 20 сведак

[5, арк. 47]. Звычайна муж і жонка прадстаўлялі роўную колькасць імёнаў, а пры неабходнасці камісія выклікала дадатковых сведак або складала запыты ў органы дзяржаўнай улады і да духоўных асоб. Паўната сведчанняў выкліканых у суд асоб забяспечвалася адмысловай прысягай, якая праводзілася напярэдадні апытання.

На падставе прашэння істца і тлумачэнняў адказчыка складаліся пытанні да сведак, якія асобна рыхтаваліся ўпаўнаважанымі прадстаўнікамі бакоў або імі ўласна і дэфенсарам (абаронцам шлюбу, які прызначаўся кансісторыяй). Паколькі яны складаліся суб'ектыўна і маглі быць празмерна дэталізаваны, тры варыянты апытальнага ліста прадстаўляліся камісіі для спалучэння і вылучэння найбольш значных пытанняў па сутнасці справы. Зацверджаныя камісіяй пытанні маглі афармляцца на асобным аркушы, на якім адпаведна іх пераліку пад нумарамі пісалі адказы кожнага са сведак. Аркуш падзяляўся на дзве часткі, дзе на левай палове пазначалася пытанне, а на правай — адказ. Дакумент падпісваў сведка або, калі ён быў непісьменны, прысутная на пасяджэнні асоба, за выключэннем членаў камісіі і сужэнцаў. У абавязковым парадку адзначалася, наколькі працягла і як блізка ведае сведка супружнікаў і, адпаведна, кампетэнтны ў абставінах справы, а таксама яго прозвішча, імя і ўзрост, попыт ранейшага ўдзелу ў следчых мерапрыемствах.

Астатнія пытанні тычыліся абставін справы. Напрыклад, па справе аб скасаванні шлюбу паміж Юзафам і Петранэляй Пятровічамі было сфармулявана пяць пытанняў ад абодвух супружнікаў. З боку жонкі высятлялася, ці сведкам вядома, што ён «адаліў жонку і вядзе распутны лад жыцця», у выніку чаго ад яго зацяжарала Ганна Захорская. Пры гэтым немалазначным было пытанне фізічнага насілля ў дачыненні жонкі. З боку мужа, безумоўна, удакладнялася інфармацыя, якая магла сведчыць на яго карысць: ці вядома сведкам, што Ганна Захорская, падчас знаходжання паслугай у пана Пятровіча, была цяжарная і ад каго яна магла зацяжараць. Акрамя таго, увага следства акцэнтавалася на тым, што муж за час сумеснага жыцця пакутаваў ад перашкод жонкі ў вядзенні гаспадаркі і зносінах з ім [8, арк. 14]. У іншым выпадку, пры разглядзе скасавання шлюбу Юзафа і Ганны з Якавіцкіх Сліжаноўскіх, апытанне вялося па 18 пунктах. Як і ў папярэднім прыкладзе, цікавасць камісіі выклікала пытанне фізічнага ўздзеяння на жонку. Следства высветліла, што ў вызначанай сям'і была праблема празмернага ўжывання алкаголю мужам «аж да страты памяці». Пры гэтым паводле прашэння жонкі пан Сліжаноўскі пагражаў адняць яе жыццё ў парывах злосці, па-

зачаў грошы і іх траціў, не маючы магчымасці вярнуць, у тым ліку пасаг жонкі ў 50 000 польскіх злотых, атрыманы грашыма ад яе бацькі. У выніку яго «марнатраўства» жонка была вымушана частку маёнтка, коштам 100 тыс. злотых, аздаць на аплату яго пазык, чаму таксама патрабавалася пацвярджэнне сведак [5, арк. 69—69 адв.].

На судовым пасяджэнні складаліся сведчанні, якія далучаліся да справы ў парадку, абумоўленым рээстрам сведак. Так, па першым прыкладзе — справе Юзафа і Петранэлі Пятровічаў — сведкі паведамлілі, што не ведаюць, хто бацька дзіцяці, а Аверка Васільеў дадаў, што дзіцё нарадзілася слабое і не дажыло да прыезду святара. Адначасова Казімір Сасноўскі дадаваў, што бачыў, як муж аднойчы ўдарыў жонку [8, арк. 21—21 адв.]. Паміж панамі Сліжаноўскімі сітуацыя была складаней. Так, Ян Дэлваль, які служыў у іх доме тры гады да апытання, «уласнымі вачыма бачыў, што часта некалькі разоў у тыдзень біліся, а тады і вольныя людзі былі бітыя, палічкаваныя, нагамі таптаных, а падданыя — батогамі», чаго і ён не змог цяпець, таму выдаліўся без аплаты. Акрамя таго, адказваючы за дастаўленне трункаў, сведка ведаў, што суддзя Сліжаноўскі, калі піў сам, амаль да страты прытомнасці, то паіў і сваіх людзей, а таксама прымушаў непрыстойныя песні спяваць [5, арк. 71—72]. Брыгіда Венцлаўская, якая пражывала за дзве мілі ад іх, сведчыла, што аднойчы на яе вачах груба выпхнуў жонку з яе пакояў [5, арк. 74].

Калі выкліканыя асобы не маглі з’явіцца, пасяджэнне магло пераносіцца ў залежнасці ад значнасці звестак, якія прадстаўляла дадзеная асоба. Згодна з інструкцыяй для рымска-каталіцкіх кансісторый аб разглядзе скасаванняў шлюбу без удзелу істца і адказчыка пасяджэнне не адбывалася. У такіх выпадках яны абавязаны былі прадстаўляць пасведчанні — афіцыйны дакумент аб значнай прычыне адсутнасці, зацверджаны трэцімі асобамі, якія гарантавалі яго паўнаважнасць [8, арк. 325]. Так, сведчанні К. Дубініна, радавога магілёўскай інваліднай каманды, па справе аб скасаванні шлюбу А. Сліжаноўскай у 1800 г. падпісалі дзевяць чалавек, якія ведалі яго асабіста і былі знаёмы з абставінамі справы. Часта пасведчанні выдавалі афіцыйныя асобы і ўстановы. Напрыклад, доктар В. Фаўдэрман засведчыў слабасць здароўя А. Мацкевіч, што не дазваляла ёй прысутнічаць на пасяджэннях у 1823 г. [7, арк. 355], або пасведчанне лекара для губернскага сакратара А. Жызнеўскага, дзе ён сведчыць, што адказчык пакутуе сем дзён ад прастуднага захворвання, якое прывяло да пагаршэння «ў апошні час гемарою» і «яго хуткае выздараўленне не прадбачыцца» [11, арк. 21]. Пры гэтым медыцынскі персанал таксама павінен быў прымаць прысягу, як і іншыя сведкі, афарм-

ляць пасведчанне на гербавай паперы і замацоўваць асабістым подпісам і пячаткай [9, арк. 684, 686].

На падставе спецыяльна складзеных радаводаў аспрэчваліся такія выпадкі, як шлюб Уладзіслава Верашчынскага, падпалкоўніка войск Польскіх, і Ганараты Паўліны Аскерка, увезенай ім з дому, двара Геранімава Дынабурскага павета, 2 лютага 1818 г. Яны шлюбаваны праваслаўным святаром Судецкага кляштара Маркіянам 4 верасня, нягледзячы на прад'яўленыя сведчанні аб іх блізкіх роднасных сувязях (трэцяе калена) [11, арк. 1—2 адв.]. У студзені 1819 г. Мінскай праваслаўнай кансісторыяй, юрысдыкцыі якой падлягала справа з удзелам праваслаўных асоб, было прынята рашэнне на падставе радаводу Аскеркаў аб законнасці шлюбу, таму што было даказана радство супружнікаў толькі ў шостаў ступені [11, арк. 9—9 адв.].

Эпістальярныя крыніцы ў судовых справах сустракаюцца даволі рэдка і часам у копіях. Сярод іх неабходна спыніцца на трох выпадках. Першая — гэтая справа аб скасаванні шлюбу, ініцыяраваная Ансінная з Вольскіх па першым шлюбе Марцінкевічавай, а па другім — Жызнеўскай. Прычынай паслужыла тое, што Агатон Жызнеўскі падчас знаходжання на пасадзе асэсара веліжскага земскага суда пасля шлюбу пэўны час пражываў разам з жонкай у маёнтку Ходанава Веліжскага павета, а затым пакінуў яе падчас цяжарнасці і паехаў у Калугу, дзе на працягу чатырох год перад тым, як яна падала на скасаванне шлюбу, займаў пасаду пры казённых піцейных зборах. Жонка засталася адна з малалетняй дачкой Аляксандрай ад гэтага шлюбу і двума хлопчыкамі ад першага, таму прасіла скасаваць шлюб [11, арк. 8—8 адв.]. Найбольшую цікавасць у гэтай справе выклікаюць яго лісты да акторкі (гл. Дадатак 1). Па-першае, А. Жызнеўскі звяртаецца да жонкі ў першым выпадку па імя і імя па бацьку, а ў другім выпадку — проста па імя. Па-другое, ён пытаецца пра яе здароўе і яе бацькі, але не згадвае ўвогуле дзяцей. Пры гэтым яго ліст прасякнуты цяплом і шчырасцю. У выніку па прашэнні мужа было вырашана аддаць на выхаванне дачку Аляксандру яго маці, таму што ўтрымліваць былую жонку ён не меў магчымасці, а клопаты пра здароўе яе бацькі ў лістах мелі значэнне для будучага дабрабыту супружніка. Нягледзячы на тое што іх шлюбавалі уніяцкі святар, і гэта было даказана праз пакананні сведак (старасты Гарадзскай уніяцкай царквы Рыгора Закржэўскага, дзяка Ельяша Асноўскага і служачага Васіля Асноўскага), шлюб быў прызнаны Магілёўскай кансісторыяй сапраўдным [11, арк. 16—16 адв.].

У другім выпадку з прашэннем аб неўтрыманні слова на шлюб Варварай Пагоскай звярнуўся ў Магілёўскую кансісторыю Багдан Па-

цеўскі. У 1809 г. у істца памерла жонка, і ён шукаў, каму перадаць «гаспадарчую частку», таму «лічыў патрэбным уступіць паўторна ў законны шлюб». Падыходзячую на гэтую ролю асобу ён знайшоў у вобразе В. Пагоскай і атрымаў яе згоду, аднак бацька не лічыў яго прывабным жаніхом і пагадзіўся аддаць дзяўчыну за адстаўнога капітана Васіля Навацкага, які з'яўляўся таксама яе сваяком. Сама дзяўчына адчувала больш схільнасці да Б. Пацеўскага, што пацвярджала сваімі лістамі (гл. Дадатак 2), якія выступілі ў якасці значнага аргумента пры разглядзе кансісторыяй справы. Пры гэтым яна нават падказвала істцу, якім чынам змяніць пункт гледжання бацькі. У прашэнні ў кансісторыю Б. Пацеўскі адзначаў, што ён «даведзены да выдаткаў і страціў іншыя магчымасці ажаніцца з пользаю і выгадамі» ў выніку рашэння яе бацькі, а таксама прасіў кампенсавачь фінансавыя страты [12, арк. 215—215 адв.]. У Магілёўскую кансісторыю ён звяртаўся тройчы, і было вынесена рашэнне не шлюбаваць яе з В. Навацкім да высвятлення ўсіх абставін [12, арк. 218].

Цікавыя лісты выступілі ў якасці доказаў шляхетных намераў калежскага сакратара Федара Акулава-Кулака да Акіліны Пятровай Зямецкай, дачкі калежскай сакратаркі Марыі Гаўрылаўны Зямецкай (гл. Дадатак 3). У Магілёўскую кансісторыю звярнуліся дзяўчына і яе маці па наступнай справе. У красавіку 1816 г. у доме калежскай сакратаркі і яе дачкі пражываў Ф. Акулаў-Кулак, які на час прэтэнзіі з'яўляўся служачым Магілёўскага губернскага праўлення. Яго абвінавацілі ў тым, што ён спакусіў дачку, у выніку чаго 19 студзеня 1817 г. яна нарадзіла дзяўчынку [12, арк. 529—530 адв.]. У сваім паясненні адказчык адзначаў, што яна «не толькі ў красавіку 1816 г., але і перад гэтым, і пазней у розны час на зносіны пагаджалася, пакуль не адчула цяжарнасці», а ён ніколі яе да гэтага не прымушаў, таму што «да яе ніякай прывязанасці, якая павінна змяшчацца ў сэрцы таго чалавека, які мае намер з кім-небудзь аб'яднацца шлюбным саюзам, не меў і не маю» [12, арк. 545—545 адв.]. Да справы далучана пяць лістоў Ф. Акулава-Кулака, у якіх ён у пяшчотных выказах завярае А. Зямецкую ў сваім каханні і жаданні атрымаць яе руку. Апошні далучаны да справы ліст напісаны ў вершаванай форме. Падчас следства высветлілася, што лісты, напісаныя яго почыркам, былі без пазначэння адрасата, а паводле слоў акторкі ён прасіў пачакаць шлюб, пакуль не зойме вышэйшай вакансіі. Акрамя таго, А. Зямецкая была ўніяткай, таму было прызначана працягнуць следства камісіі ў складзе прэора Дамініканскага кляштара ксяндза Адамовіча і дэпутатаў ад уніяцтва [12, арк. 550—553].

Такім чынам, дакументацыя следства Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыяй з'яўляецца адным з найбольш цікавых напрамкаў дзей-

насці ўстанова. Уважлівым стаўленнем прадстаўнікоў кліру, якія мелі дачыненне да правядзення судовых працэсаў, абумоўлена дакладнасцю фарміравання спраў аб скасаванні шлюбу, сепарацыях, дыспенсацыях, неўтрыманні слова на шлюб і інш. Іх можна падзяліць на чатыры тыпы крыніц. Асноўнымі доказамі пры разглядзе гэтых спраў з’яўляліся сведчанні асоб, якія мелі досвед у жыцці супружнікаў. Гэтыя крыніцы маюцца ў пераважнай большасці спраў. У іх якасці маглі выступаць не толькі знаёмыя, але і сваякі, святары і слугі. Другім тыпам крыніц з’яўляюцца пасведчанні службовых асоб (пераважна лекараў), якімі пацвярджаўся стан здароўя супружнікаў пры іх адсутнасці на пасяджэннях. Трэці тып крыніц — радаводы — выкарыстоўваўся пераважна пры абгрунтаванні роднасных сувязяў супружнікаў у мэтах скасавання шлюбу або атрымання забароны на яго. Адным з найбольш цікавых, але найменш распаўсюджаных тыпаў крыніц (чацвёртым) з’яўляецца перапіска супружнікаў або нявесты і жаніха. Прадстаўлены яны пераважна ў справах аб неўтрыманні слова на шлюб у выглядзе арыгіналаў або копій лістоў аднаго з бакоў працэсу для абгрунтавання яго пазіцыі. Пры гэтым калі ў 1800—1820 гг. першыя тры тыпы крыніц афармляліся на польскай мове, то лісты ў справах — пераважна на рускай мове. Крыніцазнаўчы патэнцыял азначаных матэрыялаў відавочны не толькі для гісторыі штодзённасці беларуска-літоўскіх зямель пачатку XIX ст., але і генеалогіі, гісторыі рымска-каталіцкай царквы і іншых напрамкаў даследаванняў айчыннай гісторыі.

ДАДАТАК

У дадатку прадстаўлены лісты супружнікаў на мове арыгінала з захаваннем стылістычных, моўных і арфаграфічных асаблівасцей за выключэннем неўжываемых у сучаснай арфаграфіі літар. Вялікія літары і пунктуацыя перададзены згодна з сучасным правапісам. Асаблівасці арыгінала пазначаны ў заўвагах да тэксту.

ДАДАТАК 1

Ліст Агатона Жызнеўскага да жонкі Ансіні Іванаўны [11, арк. 1—2]¹

5 чэрвеня 1818 г.

Любезный друг! Аксинья Ивановна

На посланные к тебе в разные времена четыре письма, ты всю пору неушасливила меня ни на одно из них ответом, для душевного спокойствия моего необходимом. Я не знаю к чему сие болезненное для меня молчание *ныне*² припи-

сать³. Чтoб сим ограничить себя, кому бы то ни было надoбно иметь причину⁴ великой важности. Я сумневаюсь здоров ли наш батюшка и не больна ли ты, а, более всего, не последовало ль у вас какого теперь несчастья. Ради бога⁵, милая Ивановна, напиши ко мне! Как ты живешь, и здорова ли, также в каких обстоятельствах находится теперь хозяйство батюшки. Меня все родные забыли, я ко многим из них несколько раз относился письмами, но ответами еще не удостоился. Меня более удивляет то, что ты меня так скоро забыла. Заклинаю тебя и богом и небом! Уведомить меня о твоём здоровье, которое для меня будет неопианным удовольствием и радостью. Я благодаря Бога здоров, чего и желаю. Пребуду навсегда верным тебе другом. Агатон Жизневский.

Я едва мог успеть к тебе написать сие письмо, потому что чуть-чуть и отправилась эстафета Викентия Антоновича с коею оно последовало через что кое как и написал.

5 июня 1818 года⁶

Калуга⁷

Деньги, естли еще по первому моему письму не отправила, так и не посылай, а удовлетворяй оными свои нужды.

Сестрице нашей, Марье Ивановне, мой поклон.

ДАДАТАК 2

Листы Варвары Пагоскай да Богдана Пацеўскага⁸ [12, арк. 216]

№ 2.1⁹ *Писано с 1го письма*¹⁰

Милостивый государь мой, Богдан Михайлович!

Я бы очень была рада, чтобы мое письмо застало Вас в Пухнове. Для меня очень было больно, что Вы вчера уехали в ночи и не имею известия, благополучно ль доехали. Я, слава богу, севодни полутче, у нас сегодня с батюшкою был разговор, он мне велел к вам писать. Послушай меня, пожалуста, переговори с ним, когда и тут ничево не будет, то вы все должны думать, что Я ваша, но ни однуть больше ничея, но только чтобы это было все с моею честью. Мне кажется, Богдан Михайлович, вам не о чем сомневаться. Если богу угодно нас соединить, то верно никакого препяствия люди не в силах сделать, что ж мне больше остается ка только пожелать Вам тово, чево Вы желаете. Ваша навсегда Варвара Погоска¹¹.

Прошу сожгите сию записку, чем крайне одолжите.

№ 2.2

18 ліпеня 1809 г. [12, арк. 216 адв. — 217]

*Писано с 2го письма*¹²

Милостивый государь мой, Богдан Михайлович.

Я думаю, что Вы будете в Велиже на Ярмарке по семусь и вздумалось мне письменно пожелать Вам провести весело время и чаю, что Вам будет весело.

Прошу Вас повеселитесь и за меня, а мне же время будет весело, понеже матушка Агафина Богдановна уехали с дядею в Торопец, посудите ж куда ж мне выехать, а сидеть дома, сказать Вам почему ж меня нету в Велиже. Я осталась за

то, что теперь снимают рожь с поля, а батюшка по важнейшим надобностям один уехал, а, возвратясь из Велижа, я с батюшкой поеду в Вымно, чтобы нам быть к празднику Святой Анны в Стайках. Я же после в Вымне и останусь пожить на какое время и блиско вас буду в соседстве, только не знаю будет ли Вам это приятно или нет. Я вас прошу покорнейше кланяться от меня братцу Ефиму Леонтьевичу Сушке и советую Вам, как Вы мне говорили, что Вы с ним дружески поговорить о наших обстоятельствах, а он может сказать исправнику после согласия и батюшке моему поговорить и посоветовать. Я бы желала, чтобы в это вошел велижский исправник. Я Ефима Леонтича и сама об этом прошу. Прошу, покажите это письмо ему, только чтобы никто не видел. Я письмо Ваше получила при сем же и та, которая сейчас меня займет, для меня это приятно. Касательно, Богдан Михайлович, того письма, что вы прежде получили от меня, я не знала, что оно Вас не очень возрадует, а вот какая и причина: батюшка разговаривая со мною сказал, что он согласен на все, что вам угодно, только сказал не плач на меня, если ты будешь несчастна.

Поверите, как меня тем тревожил и разрешил, что я не в духе была лучше писать, а то писала это, думала, теперь Слава богу, мысли мои в лутшем положении также и здоровьем, Слава богу, полутче только теперь покамест ехать в Вымно будет немношко скучновато. Прошу Вас уведомить меня, послали вы письмо в Петербург моему брату Игнату Семеновичу, за что Вас искреннейше буду благодарить впрочем желаю вам всякаго благополучия и здравия. Ваша Доброжелательница.

Варвара Погоска *Богдан Пацевский*¹³

18 июля 1809 года

Бодякино

*Не будете ль Вы в Богдановском к 24му июля, может бы случилось и вместе ехать в Суражской уезд поперед по одной дороге*¹⁴.

ДАДАТАК 3

Лісты Федара Акулава-Кулака да Акіліны Зямецкай

№ 3.1¹⁵ [12, арк. 531—532]

Неверная? Но мною любимая.

Ты мне писала, что ежели я думаю надо тобою пошутить прежде нежели мы будем обручены Брачным союзом, то лучше советуешь мне оставить тебя спокойною и ты тогда сожалеть будешь только о том, что несколько зделала мне доверия.

На сие дать ответ, я вовсе Безсредственен¹⁶, разве особенным соизволением рука Бога Нашего, пособит мне собрать к составлению онога потребное число слов.

Ежели ты рассуждаешь так: что естли я думаю пред временно пошутить над тобой, то лучше оставить тебя спокойною и отменить или прямо сказать, вовсе

позабить, Страсть¹⁷ и любовь мою которую Я¹⁸ предполагал и тогда даже не забыть, когда уже и дух мой не в силах будет делать должения сердцу моему. То я хотя с жестоким оскорблением Чувств¹⁹ своих волю твою выполнить обязываю. При сем же скажу тебе, что я к крайнему моему Неудовольствию²⁰ из представлений твоих замечаю, что тебе любовь моя вменяется ни во что, ибо, как я люблю тебя непомерно, то согласился б лучше все шутки твои над собою перенести нежели быть лишенным навечно того предмета, который истинно люблю и которой Единым образом своим в мыслях моих Намалиованным²¹, в состоянии оживотворять мои чувства и облегчат уныние, иногда от какого либо Неудовольствия²² или Отчаяния²³ случающееся, лишь только вздумаю представить себе, что ты когда-нибудь будешь отдана в мои объятия и все твои...!²⁴ Будут служить к одному лишь моему удовольствию.

А ты душа моя как видно Страсть²⁵ и привязанность таковую менее становишь важным нежели один случай, в которой представляешь себе что будет сотворена над тобою шутка.

Нет, моя душа, не думай так, ибо я тебе откровенно признаюсь, что естли бы и то когда-нибудь было мне позволено о чем я тебя просил, то оное совсем не в шутку бы обратилось, а напротив того более еще утвердило мою к тебе привязанность, и соделалось бы верным залогом к получению мне твоей руки, и наверно бы тогда, я самою совестью был бы побужден к поспешнейшему совершению моего уверения. Но, впрочем, как хотиш. Я наглости учинить никогда намерен не был.

А что я думал и к чему клонились мои затеи того теперь объяснять уже²⁶ не считая нужным.

Прощай

№ 3.2²⁷ [12, арк. 535]

Ты душа души моей,

Для коей мне дорог сей скарбный

Свет, и для утешения коей

Берегу лишь жизнь свою.

Помни Клятву Слов Священных

Пред престолом, где свидетель бог богов

Он Утешить Нас Смущенных,

А я клятву выполнить всегда Готов.

Естли судьбе так угодно,

Чтоб нам вместе с тобой Жить,

То Союз Наш Совершить Свободно.

И тогда Станем Спокойными Быть.

¹ Лист написаны на белой паперы карычневым атрамантам, левое поле — каля 3 см, правое поле — адсутнічае. Уздоўж аркуша на левым полі почыркама аўтара ў два радкі дапісана: «батюшке свидетельствуую почтение», на другім радку: «целуя ручки».

² Напісана над радком.

³ Літара «и» выпраўлена.

⁴ Далей закрэслена літара «с».

⁵ Тут і далей па тэкстах лістоў выкарыстана аўтарскае ўжыванне.

⁶ Падкрэслена ў тэксце.

⁷ Напісана ў левым ніжнім кутку аркуша.

⁸ Лісты перададзены ў копіях. Напісаны на тонкай белае паперы цёмна-карычневым атрамантам. Левае поле — 1,5—2 см, правае поле адсутнічае.

⁹ Дата ліста адсутнічае.

¹⁰ Напісана ў левым верхнім кутку аркуша пад вуглом і падкрэслена фігурнай лініяй.

¹¹ Іншым почыркам справа напісана: «С подлинным», а на ніжнім полі ў правым кутку арк. 216 адв. тым жа почыркам напісана: «верна».

¹² Напісана ў левым верхнім кутку аркуша пад вуглом і падкрэслена фігурнай лініяй.

¹³ Напісана тым жа атрамантам іншым почыркам.

¹⁴ Напісана тым жа атрамантам іншым почыркам.

¹⁵ Дакумент не датаваны, копія арыгінала ліста. Напісаны на жоўтай паперы карычневым атрамантам. Левае поле дакумента каля 3 см, правае — 0,5 см. У ніжнім левым кутку арк. 531 цёмна-карычневым атрамантам у два радкі напісана: «Ты што думала», на другім радку: «то в пиродe». Аналагічным атрамантам пазначаны нумары аркушаў па старой нумарацыі (3—4). На ніжнім полі на ўзроўні надпісу да канца аркуша — невялікі адбіткі атраманту ў выглядзе кропак рознага памеру. На ніжнім полі арк. 531 адв. — праступленні ад надпісу на арк. 531.

¹⁶ Так у тэксце.

¹⁷ Так у тэксце.

¹⁸ Так у тэксце.

¹⁹ Так у тэксце.

²⁰ Так у тэксце.

²¹ Так у тэксце.

²² Так у тэксце.

²³ Так у тэксце.

²⁴ Так у тэксце.

²⁵ Слова «страсть» закрэслена і напісана паўторна.

²⁶ Напісана над радком.

²⁷ Пры перадачы тэксту захаваны выкарыстаныя аўтарам прапісныя літары. Дакумент не датаваны, копія арыгінала ліста. Напісаны на жоўтай паперы карычневым атрамантам. Левае поле дакумента каля 3 см, правае — 0,5 см. У сярэдзіне арк. 535 маецца адбітак ад пячаткі. На арк. 535 адв. напісана іншым почыркам: «1817 года января 24 сие письмо в Могилевском поветовом земском суде явлено и в книгу под № 15 записи записано за надлежащим подписом и с приложением казенной печати и обратно возвращено». Іншым почыркам цёмна-карычневым атрамантам падпісана: «Подсудок Парчевский». У сярэдзіне аркуша бліжэй да левага поля змешчана пячатка Магілеўскага зemsкага суда.

БІБЛІАГРАФІЧНЫЯ СПАСЫЛКІ

1. *Антановіч З. В.* Асаблівасці скасавання шлюбу ў каталіцкай традыцыі XIX ст. // Беларус. гіст. часоп. 2008. № 4. С. 33—39.
2. *Антановіч З. В.* Архівы Магілёўскай і Мінскай рымска-каталіцкіх кансісторый: гісторыя, структура, склад дакументаў (1782—1918 гг.): дыс. ... канд. гіст. навук: 05.25.02. Мінск, 2010. 148 с.
3. *Горизонтов Л. Е.* Парадоксы имперской политики: поляки в России и русские в Польше. М.: Индрик, 1999. 270 с.
4. Нацыянальны гістарычны архіў Беларусі (далей — НГАБ). Ф. 1781. Воп. 27. Спр. 612 — Указы Мінскай рымска-каталіцкай духоўнай кансісторыі, 1815 г.
5. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Спр. 2 — Справы Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі аб скасаванні шлюбу розных асоб, 1800—1803 гг.
6. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Вопіс спраў Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі. Т. 1.
7. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Спр. 8 — Справы Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі аб скасаванні шлюбу розных асоб, 1817 г.
8. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Спр. 17 — Справы Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі аб часовай сепарацыі розных асоб, 1798—1832 гг.
9. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Спр. 16 — Справы Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі аб скасаванні шлюбу розных асоб, 1827—1833 гг.
10. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Спр. 19 — Справы Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі, якія тычацца прыватнага жыцця розных асоб, 1816 г.
11. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Спр. 21 — Справы Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі, якія тычацца прыватнага жыцця розных асоб, 1815—1832 гг.
12. НГАБ. Ф. 1781. Воп. 3. Спр. 22 — Справы Магілёўскай рымска-каталіцкай кансісторыі, якія тычацца прыватнага жыцця розных асоб, 1800—1831 гг.

Артыкул паступіў у рэдакцыю 15 чэрвеня 2013 г.